

PARICHAYA

PREPARATORY COURSE FOR LEVEL 2
OF
SAMSKRITA BHARATI EXAMS

परिचयः

परीक्षा-सज्जतावर्गः - पत्राचारसंस्कृतस्य द्वितीयस्तरः

Class 04 – Svarasandhi – Part 1

Teacher: Kum. Maheshwari

गुरुवन्दनम् – Guruvandanam

गुरुरेव गतिर्गुरुमेव भजे

gurureva gatirgurumeva bhaje

गुरुणैव सहास्मि नमो गुरवे ।

guruṇaiva sahāsmi namo gurave ।

न गुरोः परमं शिशुरास्मि गुरोः

na guroḥ paramam śiśurāsmi guroḥ

मतिरस्ति गुरौ मम पाहि गुरो ॥

matirasti gurau mama pāhi guro ॥

प्रार्थना - Prayer

ब्रवीमि संस्कृतं वाचा

bravīmi samskṛtam vācā

ध्यायामि संस्कृतं हृदा ।

dhyāyāmi saṃskṛtam hṛdā ।

कुर्वे सेवां च कायेन

kurve sevāṁ ca kāyena

वन्दे संस्कृतमातरम् ॥

vande saṃskṛtamātaram ॥

प्रार्थना - Prayer

यो नरः संस्कृतव्योम्नि
ह्यालयं रमते मुदा ।
संस्कृतिं चैव संस्कारं
विन्दते नात्र संशयः ॥

yo narah samskrtyomni
hyālayam̄ ramate mudā ।
saṃskṛtim̄ caiva saṃskāram̄
vindate nātra samśayah ॥

कण्ठपाठः

शब्दरूपाणि धातुरूपाणि च

राष्ट्रसंपादन

हरि, इदम्

इकारान्तः पुलिलङ्गः हरि-शब्दः

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमाविभक्तिः	हरिः	हरी	हरयः
सम्बोधनप्रथमा	हे हरे	हे हरी	हे हरयः
द्वितीयाविभक्तिः	हरिम्	हरी	हरीन्
तृतीयाविभक्तिः	हरिणा	हरिभ्याम्	हरिभिः
चतुर्थीविभक्तिः	हरये	हरिभ्याम्	हरिभ्यः
पञ्चमीविभक्तिः	हरेः	हरिभ्याम्	हरिभ्यः
षष्ठीविभक्तिः	हरेः	हर्योः	हरीणाम्
सप्तमीविभक्तिः	हरौ	हर्योः	हरिषु

एवं गिरि, रवि इत्यादयः शब्दाः ।

मकारान्तः पुलिलङ्गः इदम् शब्दः

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमाविभक्तिः	अयम्	इमौ	इमे
सम्बोधनप्रथमा	-	-	-
द्वितीयाविभक्तिः	इमम् / एनम्	इमौ / एनौ	इमान् / एनान्
तृतीयाविभक्तिः	अनेन / एनेन	आभ्याम्	एभिः
चतुर्थीविभक्तिः	अस्मै	आभ्याम्	एभ्यः
पञ्चमीविभक्तिः	अस्मात्	आभ्याम्	एभ्यः
षष्ठीविभक्तिः	अस्य	अनयोः / एनयोः	एषाम्
सप्तमीविभक्तिः	अस्मिन्	अनयोः / एनयोः	एषु

मकारान्तः स्त्रीलिङ्गः इदम् शब्दः

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमाविभक्तिः	इयम्	इमे	इमाः
सम्बोधनप्रथमा	—	—	—
द्वितीयाविभक्तिः	इमाम् / एनाम्	इमे / एने	इमाः / एनाः
तृतीयाविभक्तिः	अनया / एनया	आभ्याम्	आभिः
चतुर्थीविभक्तिः	अस्यै	आभ्याम्	आभ्यः
पञ्चमीविभक्तिः	अस्याः	आभ्याम्	आभ्यः
षष्ठीविभक्तिः	अस्याः	अनयोः / एनयोः	आसाम्
सप्तमीविभक्तिः	अस्याम्	अनयोः / एनयोः	आसु

मकारान्तः नपुंसकलिङ्गः इदम् शब्दः

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमाविभक्तिः	इदम्	इमे	इमानि
सम्बोधनप्रथमा	-	-	-
द्वितीयाविभक्तिः	इदम्/एनत्/एनद्	इमे/एने	इमानि/एनानि
तृतीयाविभक्तिः	अनेन / एनेन	आभ्याम्	एभिः
चतुर्थीविभक्तिः	अस्मै	आभ्याम्	एभ्यः
पञ्चमीविभक्तिः	अस्मात्	आभ्याम्	एभ्यः
षष्ठीविभक्तिः	अस्य	अनयोः / एनयोः	एषाम्
सप्तमीविभक्तिः	अस्मिन्	अनयोः / एनयोः	एषु

धातुरूपाणि

दा

द्विदात् दाने - (To Give)

‘दा’-धातोः लट्-लकार-परस्मैपदरूपाणि

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमपुरुषः	ददाति	दत्तः	ददति
मध्यमपुरुषः	ददासि	दत्थः	दत्थ
उत्तमपुरुषः	ददामि	दद्धः	दद्धः

दुदाभ् दाने - (To Give)

‘दा’-धातोः लट्-लकार-आत्मनेपदरूपाणि

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमपुरुषः	दत्ते	ददाते	ददते
मध्यमपुरुषः	दत्से	ददाथे	दद्धे
उत्तमपुरुषः	ददे	दद्धहे	दद्भहे

एवम् आ+दा इत्यादयः ।

दुदाज् दाने - (To Give)

‘दा’-धातोः लृट्-लकार-परस्मैपदरूपाणि

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमपुरुषः	दास्यति	दास्यतः	दास्यन्ति
मध्यमपुरुषः	दास्यसि	दास्यथः	दास्यथ
उत्तमपुरुषः	दास्यामि	दास्यावः	दास्यामः

दुदाज् दाने - (To Give)

‘दा’-धातोः लृट्-लकार-आत्मनेपदरूपाणि

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमपुरुषः	दास्यते	दास्येते	दास्यन्ते
मध्यमपुरुषः	दास्यसे	दास्येथे	दास्यध्वे
उत्तमपुरुषः	दास्ये	दास्यावहे	दास्यामहे

एवम् आ+दा इत्यादयः ।

दुदात् दाने - (To Give)

‘दा’-धातोः लोट्-लकार-परस्मैपदरूपाणि

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमपुरुषः	ददातु, दत्तात्	दत्ताम्	ददतु
मध्यमपुरुषः	देहि, दत्तात्	दत्तम्	दत्त
उत्तमपुरुषः	ददानि	ददाव	ददाम

दुदात् दाने - (To Give)

‘दा’-धातोः लोट्-लकार-आत्मनेपदरूपाणि

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमपुरुषः	दत्ताम्	ददाताम्	ददताम्
मध्यमपुरुषः	दत्त्व	ददाथाम्	दद्धम्
उत्तमपुरुषः	ददै	ददावहै	ददामहै

एवम् आ+दा इत्यादयः ।

दुदाज् दाने - (To Give)

‘दा’-धातोः लङ्-लकार-परस्मैपदरूपाणि

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमपुरुषः	अददात्	अदत्ताम्	अददुः
मध्यमपुरुषः	अददाः	अदत्तम्	अदत्त
उत्तमपुरुषः	अददाम्	अदद्ध	अदद्भ

दुदाज् दाने - (To Give)

‘दा’-धातोः लड़-लकार-आत्मनेपदरूपाणि

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमपुरुषः	अदत्त	अददाताम्	अददत
मध्यमपुरुषः	अदत्था:	अददाथाम्	अददृष्ट्वम्
उत्तमपुरुषः	अददि	अदद्वहि	अदद्वभिः

एवम् आ+दा (आदत्त) इत्यादयः ।

सुभाषितानि

कण्ठपाठः

सुभाषितम्

९

आशाया ये दासास्ते
दासाः सर्वलोकस्य ।
आशा येषां दासी
तेषां दासायते लोकः ॥

सुभाषितम्

२

साधूनां दर्शनं पुण्यं
तीर्थभूता हि साधवः ।
तीर्थं फलति कालेन
सद्यः साधुसमागमः ॥

सुभाषितम्

३

अङ्गं गलितं फलितं मुण्डं
दशनविहीनं जातं तुण्डम् ।

वृद्धो याति गृहीत्वा दण्डं
तदपि न मुञ्चत्याशापिण्डम् ॥

सुभाषितम्

४

धनानि जीवितं चैव
परार्थे प्राज्ञ उत्सृजेत् ।
सन्निमित्ते वरं त्यागो
विनाशो नियते सते ॥

सुभाषितम्

५

श्लोकार्धेन प्रवक्ष्यामि
यदुक्तं ग्रन्थकोटिभिः ।
परोपकारः पुण्याय
पापाय परपीडनम् ॥

सुभाषितम्

६

जलविन्दुनिपातेन
क्रमशः पूर्यते घटः ।
स हेतुः सर्वविद्यानां
धर्मस्य च धनस्य च ॥

सन्धिः

पुनरावर्तनम्, स्वरसन्धिः

त्रिविधानि सन्धिकार्याणि

- **आदेशः** - विद्यमानं वर्ण वर्णसमुदायं वा निवर्त्य तस्य स्थाने
आगतः वर्णः वर्णसमुदायः वा आदेशः इत्युच्यते ।
- **आगमः** - स्थितानां वर्णानां मध्ये आगतः नूतनः वर्णः आगमः ।
- **लोपः** - पूर्व हृष्टस्य अदर्शनं लोपः ।

सन्धिविभागः

➤ स्वरसन्धिः - स्वरस्य स्थाने वर्णव्यत्ययः स्वरसन्धिः ।

A change that takes place in place of svara-s is called
स्वरसन्धि

➤ व्यञ्जनसन्धिः - व्यञ्जनस्य स्थाने वर्णव्यत्ययः व्यञ्जनसन्धिः ।

A change in place of consonants is called **व्यञ्जनसन्धि**

➤ विसर्गसन्धिः - विसर्गस्य स्थाने वर्णव्यत्ययः विसर्गसन्धिः ।

A change in visarga is termed **विसर्गसन्धिः**

सन्धिविभागः

स्वरसन्धिः

यण्सन्धिः

यान्तवान्तादेशसन्धिः

सवर्णदीर्घसन्धिः

गुणसन्धिः

वृद्धिसन्धिः

पूर्वरूपसन्धिः

पररूपसन्धिः

व्यञ्जनसन्धिः

श्वृत्वसन्धिः

षट्त्वसन्धिः

अनुनासिकसन्धिः

जश्त्वसन्धिः

चत्व्रसन्धिः

अनुस्वारसन्धिः

परस्वर्णसन्धिः

छत्वसन्धिः

पूर्वस्वर्णसन्धिः

डमुडागमसन्धिः

तुगागमसन्धिः

सत्वसन्धिः

विसर्गसन्धिः

विसर्गस्य लोपः

विसर्गस्य उत्वम्

विसर्गस्य रेफादेशः

विसर्गस्य सकारादेशः

विसर्गस्य
जिह्वामूलीयादयः

उच्चारणस्थानानि

उच्चारणस्थानानि	तेषु स्थानेषु उत्पन्नाः वर्णाः
कण्ठः	अ आ अऽ क् ख् ग् घ् ङ् ह् ०ः (विसर्गः)
तालु	इ ई इऽ च् छ् ज् झ् ज् य् श्
मूर्धा	ऋ ऋ ऋऽ ट् ठ् ङ् ण् र् ष्
दन्ताः	ल् लऽ त् थ् द् ध् न् ल् स्
ओष्ठौ	उ ऊ उऽ प् फ् ब् भ् म् (उपध्मानीयः)
कण्ठतालु	ए एऽ ऐ ऐ४
कण्ठोष्ठम्	ओ ओऽ औ औ४
नासिका	ॐ (अनुस्वारः) ङ् ज् ण् न् म्
दन्तोष्ठम्	व्
जिह्वामूलम्	(जिह्वामूलीयः)
उरः	ळ, हँ, ह्म, हङ्, हङ्, ह्य, ह्व, ह्ळ

माहेश्वरसूत्राणि

अ इ उ ण् । क्र ल् क् । ए ओ ङ् । ऐ औ च् ।

ह य व र ट् । ल् ण् । ज म ड ण न म् । झ भ ज् ।

घ ढ ध ष् । ज ब ग ड द श् । ख फ छ ठ थ च ट त क् ।

क प य् । श ष स र् । ह ल् ।

स्वर्णदीर्घसन्धेः नियमः

- अ/आ, इ/ई, उ/ऊ, ऋ/ऋ, ल् इत्येतेभ्यः वर्णेभ्यः
 यदा स्वर्णः स्वरः परः भवति तदा तयोः
 (पूर्वपरयोः) स्थाने दीर्घः एकादेशः भवति ।
- When the letters अ/आ, इ/ई, उ/ऊ, ऋ/ऋ,
 ल् are followed by a स्वर्ण-स्वर, दीर्घ-
 स्वर्ण i.e., Long variety of the
 corresponding स्वर्ण-स्वर, will replace
 both letters.

पूर्ववर्णः		परवर्णः		आदेशः
अ / आ	+	अ / आ	=	आ
इ / ई	+	इ / ई	=	ई
उ / ऊ	+	उ / ऊ	=	ऊ
ऋ / ॠ / ल्	+	ऋ / ॠ / ल्	=	ऋ

उदाहरणम्

विद्या

आलयः

व् + इ + ट् + य् + आ

आ + ल् + अ + य् + अः

व् + इ + ट् + य्

+ आ

+ ल् + अ + य् + अः

विद्यालयः

सर्वर्णदीर्घसन्धेः कोष्ठकम्

पूर्ववर्णः		परवर्णः		आदेशः
अ / आ	+	अ / आ	=	आ
इ / ई	+	इ / ई	=	ई
उ / ऊ	+	उ / ऊ	=	ऊ
ऋ / ॠ / लू	+	ऋ / ॠ / लू	=	ॠ

अत्र
पूर्व-परवर्णयोः
स्थाने दीर्घवर्णस्य
आदेशः

स्वर्णदीर्घसन्धिः - उदाहरणानि

परम + अर्थः	=	परमार्थः
कार्य + आलयः	=	कार्यालयः
कवि + इन्द्रः	=	कवीन्द्रः
पृथिवी + ईशः	=	पृथिवीशः
भानु + उदयः	=	भानुदयः
वधू + ऊर्मिका	=	वधूर्मिका
मातृ + ऋणम्	=	मातृणम्

ऊर्मिका – अङ्गुलीयकम्
(Finger ring)

गुणसन्धेः नियमः

- अ / आ एताभ्यां वर्णाभ्यां यदा इ / ई, उ / ऊ,
ऋ / ॠ, ल् एते वर्णाः परे भवन्ति तदा तयोः
(पूर्वपरयोः) स्थाने क्रमेण ए, ओ, अर्, अल्
एते आदेशाः भवन्ति ।
- When अ or आ is followed by इ / ई,
उ / ऊ, ॠ / ॠ and ल् then in place of
both these letters, ए, ओ, अर् and अल्
come respectively.

पूर्ववर्णः		परवर्णः		आदेशः
अ / आ	+	इ/ई	=	ए
	+	उ/ऊ	=	ओ
	+	ऋ/ॠ	=	अर्
	+	ल्	=	अल्

उदाहरणम्

महा

हन्द्रः

म् + अ + ह् + आ

इ + न् + द् + र् + अः

म् + अ + ह्

+ ए

+ न् + द् + र् + अः

महेन्द्रः

गुणसन्धेः कोष्ठकम्

पूर्ववर्णः		परवर्णः		आदेशः
	+	इ/ई	=	ए
अ / आ	+	उ/ऊ	=	ओ
	+	ऋ/ऋ	=	अर्
	+	ल्	=	अल्

अत्र
पूर्व-परवर्णयोः
स्थाने गुणस्य
आदेशः

गुणसन्धिः - उदाहरणानि

देव + इन्द्रः	=	देवेन्द्रः
महा + ईशः	=	महेशः
रथ + उत्सवः	=	रथोत्सवः
सागर + ऊर्मिः	=	सागरौर्मिः
राज + ऋषिः	=	राजर्षिः
महा + ऋषिः	=	महर्षिः
तव + लकारः	=	तवल्कारः

ऊर्मिः - तरङ्गः (Wave)

श्लोकेषु - सन्धिः

यदा संहरते चायं कूर्मोऽङ्गानीव सर्वशः ।

इन्द्रियाणीन्द्रियार्थभ्यः तस्य प्रज्ञा प्रतिष्ठिता ॥ गीता - २.५८ ॥

चन्द्राननं चतुर्बाहुं श्रीवत्साङ्कितवक्षसम् ।

रुक्मिणीसत्यभामाभ्यां सहितं कृष्णमाश्रये ॥ वि.स - ध्यानश्लोकः ॥

सर्वारुणानवद्याङ्गी सर्वाभरणभूषिता ।

शिवकामेश्वराङ्कस्था शिवा स्वाधीनवल्लभा ॥ ल.स - २९ ॥

Reference links

<https://www.sanskritfromhome.org/learning-program-details/Sandhi-Bundle-48703>

Prerequisites

Svara Sandhi

Sandhi

सन्धिः

Vyanjana Sandhi

Visarga Sandhi

Interactive tools for Self-learning with detailed explanation

Reference links

WhatsApp channel

<https://whatsapp.com/channel/0029Va4kQmGLCoX5dByMnT3N>

Parichaya WhatsApp Group

<https://chat.whatsapp.com/Dh0k68U1yclJJBshclAC2m>

Announcements

Parayana

Date: **4th Oct 2024,**

(Friday)

Time: **7:00 PM to**

8:00 PM (IST)

Live Online Sri Lalita Sahasranama

Vyoma Linguistic Labs Foundation
invites you to

Sri Lalita Sahasranama Parayana

Date: **4th Oct 2024**

Time: **7:00 PM to 8:00 PM (IST)**

We await your virtual presence...!!!

Webinar ID : 816 9883 1291
Passcode : vyomachant

YOUTUBE LIVE

Announcements

- Buy Vyoma books in bulk for your return gifts and enjoy exclusive combo deals with up to 20% OFF and FREE shipping!

For Order

Call or What's app: 9364893973

Email: support@vyomalabs.in

Visit: www.digitalsanskritguru.com

This offer is valid only within India.

Navaratra Festival Return Gift Offer

Description	10% OFF		15% OFF		20% OFF	
	Qty	Price	Qty	Price	Qty	Price
Shabdarupa Sangraha Book	10	1,892	20	3,556	30	5,012
Srimad Bhagavadgita Book	10	1,907	20	3,583	30	5,050
Dhaturupa Parichaya Book	10	1,873	20	3,520	30	4,961
Sanatana Dharma Tamil Book	25	2,278	50	4,285	75	6,041
Sanatana Dharma English Book	25	2,278	50	4,285	75	6,041
The Puzzle of Work-Joy-Evolution	10	3,657	20	6,890	30	9,718
Timeless Gita Endless Bliss	10	4,594	20	8,659	30	12,216
Namaramayanam Book	20	5,516	40	10,402	60	14,676
Desktop Calendar	10	1,853	20	3,481	30	4,906
Joy of Oneness	10	3,220	20	6,063	30	8,552
Raghuveera Gadyam Book	30	1,407	60	2,640	90	3,718
Srirama Japayantram	5	1,394	10	2,615	15	3,683
Combo 1 (Raghuveera Gadyam Book, Desktop Calendar, Sanatana Dharma English Book or Tamil)	5	1,619	10	3,040	15	4,283
Combo 2 (Raghuveera Gadyam Book, Namaramayanam Book)	5	1,625	10	3,051	15	4,299
Combo 3 (Srimad Bhagavadgita Book, Raghuveera Gadyam Book)	5	1,194	10	2,238	15	3,150
Combo 4 (Raghuveera Gadyam Book, Sanatana Dharma English Book or Tamil, Srirama Japayantram)	5	1,627	10	3,055	15	4,305

Summary

- हरि, इदम् शब्दरूपाणि
- दा धातोः रूपाणि
- सुभाषितानि
- सर्वर्णदीर्घसन्धिः, गुणसन्धिः

गृहकार्यम्

- शब्दरूपाणाम् अभ्यासं कुरुत ।
- धातुरूपाणाम् अभ्यासं कुरुत ।
- सुभाषितानां कण्ठपाठः ।

प्रश्नाः

॥ शान्तिमन्त्रः sāntimantrah ॥

सर्वे भवन्तु सुखिनः

सर्वे सन्तु निरामयाः ।

सर्वे भद्राणि पश्यन्तु

मा कश्चिद्दुःखभाग्भवेत् ॥

ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः ॥

sarve bhavantu sukhinah

sarve santu nirāmayāḥ ।

sarve bhadrāṇi paśyantu

mā kaścidduḥkhabhāgabhavet ॥

om̄ sāntih̄ sāntih̄ sāntih̄ ॥

QUESTIONS/DOUBTS?

Email us @

sanskritfromhome@vyomalabs.in

For downloading course-materials, login @

www.sanskritfromhome.org

Subscribe to our youtube channel @

[vyoma-samskrta-pathasala](https://www.youtube.com/c/vyoma-samskrta-pathasala)

Buy our Samskrita-learning products @

www.digitalsanskritguru.com

Support our cause for Samskrita-Samskriti @

vyoma.org

© 2024-25 All the content in this presentation is
the intellectual property of Vyoma Linguistic
Labs Foundation.

All materials shared in our website are purely
for the purpose of personal study.

Replication/reuse in any form without written
permission from the organisation is prohibited.

**CONTRIBUTE now & create a transformation;
link in the description below**

**Thank You
For Watching**

**Don't forget to
Subscribe, Like, Share, Comment**

Click the bell

